

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA
úsek inšpekčnej činnosti
 Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o stave a úrovni starostlivosti o žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v základnej škole v školskom roku 2009/2010 v SR

Úloha s cieľom zistiť stav a úroveň starostlivosti o žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP) v základnej škole sa plnila v priebehu komplexných a tematických inšpekcií v **246** školách, čo predstavuje 11,1 % z celkového počtu ZŠ v SR. Z kontrolovaných škôl bolo 226 štátnych, 17 cirkevných a 3 školy súkromné. S vyučovacím jazykom slovenským bolo 220 škôl, 21 škôl bolo s vyučovacím jazykom maďarským, 4 školy s vyučovacím jazykom maďarským a slovenským a 1 škola s vyučovacím jazykom ukrajinským. Na získanie aktuálnych údajov o žiakoch zo SZP sa zadával riaditeľom škôl dotazník. Informácie o dochádzke, výchovno-vzdelávacích výsledkoch a správania žiakov školskí inšpektori overovali a dopĺňali rozhovormi s vedením školy i s pedagogickými zamestnancami.

Tabuľka č. 1 Aktuálne počty žiakov zo SZP v kontrolovaných školách

základné školy		počet			z toho			
		škôl	žiakov	škôl (evidujúcich žiakov zo SZP)	žiaci zo SZP	1. stupeň	2. stupeň	ŠKD
celkom v SR		246	50 779	139	1 822	929	870	289
kraj	Bratislavský	12	4 092	5	20	14	6	7
	Trnavský	29	3 582	7	20	10	10	5
	Trenčiansky	29	8 247	9	35	9	23	4
	Nitriansky	50	8 609	34	514	255	250	48
	Žilinský	40	10 341	18	132	71	61	16
	Banskobystrický	32	8 116	25	396	225	171	142
	Prešovský	31	4 320	26	614	309	294	45
	Košický	23	3 472	15	91	36	55	22

V 139 školách evidovali 1 822 žiakov zo SZP, z nich navštevovalo 1. stupeň 929 žiakov, 2. stupeň 870 a školský klub detí navštevovalo 289 žiakov (tabuľka č. 1). Najviac žiakov zo SZP evidovali v školách Nitrianskeho, Prešovského a Banskobystrického kraja. Nultý ročník zriadili v 22 kontrolovaných základných školách. Z 224 žiakov, ktorí navštevovali nultý ročník, bolo 42 žiakov so zdravotným znevýhodnením a 35 žiakov zo SZP. Riaditelia škôl pri zaraďovaní žiakov do skupiny žiakov zo SZP neboli dostatočne zorientovaní v platných právnych predpisoch, čo sa prejavilo aj v nedodržaní podmienok zaradenia dieťaťa do nultého ročníka uvedených v § 19 ods. 4 a 6 školského zákona.

Triedni učitelia v sledovaných školách pravidelne monitorovali povinnú **školskú dochádzku** všetkých žiakov. Na triednických hodinách oboznamovali žiakov so školským poriadkom a so spôsobom ospravedlňovania zameškaných hodín. Zákonných zástupcov žiakov okamžite upozorňovali na neospravedlňovanú absenciu. Nedôveryhodné ospravedlňovania konzultovali s rodičmi a aj s ošetrovateľom. Príčiny častej absencie žiakov zo SZP na vyučovaní boli najmä chorobnosť, opakujúce sa lekárske vyšetrenia, rodinné dôvody, neopodstatnené zameškanie vyučovania s vedomím rodičov, záškoláctvo. Výchovní poradcovia riešili zanedbávanie povinnej školskej dochádzky individuálnymi pohovormi so žiakmi a aj s ich zákonnými zástupcami. Spolupracovali so špeciálnym pedagógom, s úradom práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR), s políciou pri vyhľadávaní záškolákov, so sociálnymi pracovníkmi komunitného centra, s občianskymi združeniami. Pozitívny vplyv

na zlepšenie dochádzky žiakov mala práca asistentov učiteľa, kurátorov, terénnych sociálnych pracovníkov. Pri návštevách v rodinách oboznamovali zákonných zástupcov s výchovno-vzdelávacími výsledkami žiakov a s možnými negatívnymi dôsledkami zameškávania vyučovania. V Prešovskom kraji v 2 školách osobne sprevádzali pedagogickí zamestnanci žiakov do školy a zo školy domov, v 2 školách podnecovali záujem žiakov o pravidelnú návštevu školy poskytovaním bezplatnej stravy len tým žiakom, ktorí boli prítomní na vyučovaní. V Banskobystrickom kraji niektoré školy v záujme predchádzania záškoláctva žiakov pomáhali rodinám vo finančnej tiesni pri vybavovaní žiackych cestovných preukázok. Zanedbávanie školskej dochádzky riešili v školách spolupracou so zamestnancami poradenských zariadení, organizovali besedy so psychológom, s políciou, zavádzali inovatívne formy a metódy do vyučovania. V niektorých školách udeľovali žiakom pochvalný list za vzornú dochádzku. Niekde nemali riaditelia škôl žiadne problémy so školskou dochádzkou žiakov zo SZP vďaka dobrej spolupráci s rodičmi, so zriaďovateľom a príslušnými inštitúciami. Najvyšší počet zameškaných hodín priemerne na žiaka mali žiaci zo SZP Trenčianskeho kraja a najvyšší priemerný počet neospravedlnených hodín na žiaka žiaci zo SZP Košického kraja (tabuľka č. 2).

Tabuľka č. 2 Počet zameškaných hodín žiakmi zo SZP v kontrolovaných školách

kraj	počet žiakov zo SZP	počet zameškaných hodín			
		celkom	priemer na žiaka	z toho neospravedlnených	priemer na žiaka
Bratislavský	20	2 116	105,8	338	16,9
Trnavský	20	3 446	172,3	340	17,0
Trenčiansky	35	12 310	351,7	334	9,5
Nitriansky	514	55 028	107,0	13 292	28,9
Žilinský	132	10 281	77,9	736	5,6
Banskobystrický	396	88 025	222,3	9 223	23,3
Prešovský	614	61 913	100,8	11 453	18,7
Košický	91	28 812	316,6	3 888	42,7

Riaditelia škôl vytvárali v školách pre žiakov zo SZP **individuálne podmienky výchovy a vzdelávania** v súlade s platnými právnymi normami. Organizáciu výchovy a vzdelávania prispôbovali potrebám žiakov v 55 školách, v 124 uplatňovali vo vyučovacom procese špecifické metódy a formy práce (individuálny prístup, zadávanie diferencovaných úloh). Vzdelávanie žiakov zo SZP podľa individuálneho vzdelávacieho programu realizovali v 92 školách a úpravu prostredia školy a tried uskutočnili v 49 školách. Pre skvalitnenie výchovy a vzdelávania pracoval v 67 subjektoch školský špeciálny pedagóg, v 27 školský psychológ a v 54 asistent učiteľa. Výchovní poradcovia v 126 školách sa vo svojej činnosti zameriavali najmä na riešenie výchovno-vzdelávacích problémov žiakov v spolupráci s ich zákonnými zástupcami a s príslušnými inštitúciami. Žiakov viedli k zodpovednému prístupu k povinnostiam, zabezpečovali im doučovanie, prípravu na vyučovanie za pomoci vychovávateľiek v popoludňajších hodinách v školskom klube detí.

Z 1 822 žiakov zo SZP **neprospievalo** 298 (tabuľka č. 3). Medzi dôvodmi neprospievania žiakov uvádzali riaditelia škôl predovšetkým nezáujem žiakov i rodičov o školské povinnosti, nedostatočnú domácu prípravu na vyučovanie, záškoláctvo. Úroveň výchovno-vzdelávacích výsledkov niektorých žiakov negatívne ovplyvňovali vývinové poruchy učenia sa a správania. V školách sa pri prijímaní opatrení na zlepšenie výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov zameriavali na skvalitnenie výchovno-vzdelávacieho procesu využívaním inovačných foriem a metód vyučovania, na dodržiavanie individuálnych výchovno-vzdelávacích programov, na uplatňovanie opakovaného výkladu, aplikačných cvičení, individuálneho prístupu, na zohľadňovanie pracovného a učebného tempa žiakov. Motivovali žiakov pozitívnym hodnotením a pochvalou. Niektoré školy využívali pomoc asistenta učiteľa priamo vo vyučovacom procese i pri doučovaní žiakov v mimovyučovacom čase. Žiakom zo SZP

umožňovali bez poplatku navštevovať školský klub detí. Pri riešení výchovno-vzdelávacích problémov spolupracovali s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, so školským špeciálnym pedagógom, prípadne s komunitnými pracovníkmi. Medzi uvedenými opatreniami absentovali akékoľvek formy ďalšieho vzdelávania pedagogických zamestnancov v oblasti výchovy a vzdelávania žiakov. Riaditelia niekoľkých škôl uviedli, že napriek opatreniam, ktoré vykonali, sa výchovno-vzdelávacie výsledky žiakov nezlepšili a riaditelia 10 škôl (Nitriansky, Košický, Banskobystrický, Prešovský a Žilinský kraj) uviedli, že vzhľadom na dobré výchovno-vzdelávacie výsledky žiakov zo SZP neprijímali žiadne opatrenia.

Tabuľka č.3 Hodnotenie výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov

výchovno-vzdelávacích výsledky žiakov	
celkový počet prospievajúcich žiakov	48 813
z toho žiaci zo SZP	1 524
celkový počet neprospievajúcich žiakov	1 966
z toho žiaci zo SZP	298

Priestupky žiakov voči stanoveným pravidlám správania v školskom poriadku riešili v školách **opatreniami na posilnenie disciplíny** (pokarhanie triednym učiteľom, pokarhanie riaditeľom školy) a zníženou známku zo správania. Ukladali ich žiakom za opakované porušenie vnútorného poriadku, za nevhodné správanie voči spolužiakom, zabúdanie žiackej knižky, slovné či fyzické napádanie spolužiakov, vyvolávanie konfliktov, záškoláctvo, nekorektné správanie sa voči vyučujúcim a nerešpektovanie ich pokynov, narušanie priebehu vyučovania, neskoré príchody na vyučovanie, fajčenie, používanie vulgárnych výrazov, šikanovanie, poškodzovanie školského majetku školy, krádeže niekde riešené aj príslušníkmi policajného zboru. Výchovné opatrenia na posilnenie disciplíny častejšie ukladali žiakom 2. stupňa. V jednej škole v Bratislavskom kraji uplatnili dvakrát ochranné opatrenie na upokojenie žiaka, ktorý napadol spolužiaka a vulgárne útočil na vyučujúcu, v druhom prípade na upokojenie žiaka, ktorý po hádke so spolužiakom poškodzoval školský majetok. Zníženú známku zo správania o 1 až 3 stupne malo v školách 1 622 žiakov, z toho 470 žiakov zo SZP, čo predstavuje 29 % (tabuľka č. 4). Podľa vyjadrení riaditeľov škôl bola účinnosť opatrení na posilnenie disciplíny nízka. V niektorých školách sa snažili riešiť výchovné problémy žiaka jeho umiestnením do špeciálneho výchovného zariadenia. Celý proces umiestnenia žiaka bol často veľmi zdĺhavý pre nedostatok voľných kapacít v zariadeniach a niekedy aj pre nesúhlas zákonných zástupcov s rozhodnutím súdu.

Tabuľka č. 4 Hodnotenie správania žiakov

stupeň hodnotenia	počet žiakov
stupeň 2	958
z toho žiakov zo SZP	270
stupeň 3	440
z toho žiakov zo SZP	134
stupeň 4	224
z toho žiakov zo SZP	66

Pochvaly a iné ocenenia udeľovali v školách žiakom zväčša za výborný prospech a správanie, za vzornú dochádzku do školy, za úspešné riešenie školského či okresného kola olympiády a za reprezentáciu školy (pomoc pri realizácii školských akcií, práca v školskom parlamente, zberová činnosť, príprava kultúrnych programov). Riaditelia škôl pochvaly a ocenenia udeľovali žiakom prostredníctvom školského rozhlasu alebo na slávnostnej akadémii v závere školského roka za prítomnosti rodičov a pozvaných hostí (tabuľka č. 5).

Tabuľka č. 5 Udelené výchovné opatrenia riaditeľom školy

udelené výchovné opatrenia	počet žiakov
pochvala riaditeľom školy	5 868
žiakom zo SZP	123
ocenenie	1 365
žiakom zo SZP	159
opatrenia na posilnenie disciplíny	
napomenutie triednym učiteľom	2 982
žiakom zo SZP	398
napomenutie riaditeľom školy	1 223
žiakom zo SZP	237

Prevažne vo všetkých ZŠ vytvárali pre žiakov vhodné podmienky a možnosti zapájať sa do **mimoškolských aktivít**. Zriadené školské kluby detí navštevovalo celkovo 12 444 žiakov, z toho bolo 289 žiakov zo SZP, čo predstavuje 2,32 %. Napriek snahe riaditeľov škôl bolo percento návštevnosti žiakmi zo SZP nízke. Niektorí rodičia nemali záujem o organizovanú činnosť dieťaťa v škole. Efektívnosť výchovno-vzdelávacej práce v čase mimo vyučovania bola pre nezujem žiakov o túto formu trávenia voľného času nízka. Žiaci zo SZP sa však radi zúčastňovali kultúrno-spoločenských podujatí, akadémií, výchovných koncertov, exkurzií a besiedok. Niekde pracovali v záujmových útvaroch a spolupracovali pri príprave kultúrnych programov, ojedinele sa podieľali aj na tvorbe školského časopisu. Zapájali sa do práce na projektoch s environmentálnym zameraním či do projektov Rovnaká šanca, Aby sa nám netúlali, Divé maky, Rómske srdcia a pod. V oblasti predmetových olympiád sa sporadicky presadzovali na okresnej úrovni, výraznejšie úspechy dosiahli vo výtvarných, speváckych či kolektívnych športových súťažiach.

Pedagogickí zamestnanci v záujme nadviazania spolupráce a zlepšovania vzájomných pozitívnych vzťahov so zákonnými zástupcami žiakov zo SZP zaviedli systém pravidelnej informovanosti medzi sociálnym pracovníkom, rodičom a triednym učiteľom. Organizovali kultúrne a športové podujatia, informačné dni, dni otvorených dverí, burzy, triedne besiedky, výlety, víťanie prvákov, prednášky a besedy. Samostatné aktivity len pre rodičov žiakov zo SZP neorganizovali. Najmä rómski rodičia nejavili záujem o kooperáciu s učiteľmi, nevyužívali osobné individuálne konzultácie s triednymi učiteľmi a neodpovedali ani na opätovné pozvania do školy. Nezaujímal sa o vzdelávanie svojich detí, nevenovali sa ich príprave na vyučovanie, často im neumožňovali zapájať sa do mimoškolskej činnosti. Zväčša komunikovali len s asistentami učiteľov pri ich návšteve v rodine.

Riaditelia škôl mali možnosť uviesť v dotazníku vlastné skúsenosti a pozitívne či negatívne poznatky z práce so žiakmi zo SZP. Z ich vyjadrení vyplynulo, že mnohí žiaci zo SZP začlenení do triednych kolektívov sa od ostatných spolužiakov nelíšili ani svojimi výsledkami vo výchovno-vzdelávacom procese, ani správaním. Školské povinnosti si plnili adekvátne k svojim schopnostiam a možnostiam. V priebehu vyučovania si niektorí zo žiakov vyžadovali individuálny prístup učiteľa, časté pozitívne povzbudzovanie a poskytnutie možností sabarealizácie v aktivitách realizovaných školou. Výchova a vzdelávanie žiakov zo SZP záviseli od výchovy v rodine, od spolupráce rodiny so školou, od ochoty a záujmu samotných žiakov vzdelávať sa. Práca so žiakmi, ktorí pochádzali z rodín neochotných spolupracovať so školou, bola omnoho náročnejšia. Vyžadovala si vysokú mieru empatie a profesionálneho prístupu pedagogických zamestnancov. Žiaci prichádzajúci do škôl nemali osvojené základné hygienické návyky, neboli zaškolení v materskej škole, viacerí neovládali vyučovací jazyk. Niektorí z nich na 1. stupni dokázali pri vhodnej motivácii na vyučovacích hodinách aktívne pracovať a zvládali učivo na základe vypracovaných individuálnych výchovných programov. Väčšina žiakov však nemala vytvorené v domácom prostredí vhodné podmienky na učenie, nebola vedená k príprave na vyučovanie a mnohí odmietali

navštevovať školský klub detí. Starší žiaci postupne strácali záujem o vyučovanie, nenesli si učebné pomôcky, mali nedostatočné výchovno-vzdelávacie výsledky. Zväčša dávali prednosť získaniu peňazí aj nelegálnou prácou alebo trestnou činnosťou. Nezáujem zo strany rodičov sťažoval výchovno-vzdelávaciu prácu pedagogických zamestnancov.

Záver

Počet žiakov zo SZP v školách bol v jednotlivých krajoch SR ovplyvnený situovaním školy vo vidieckom či v mestskom prostredí, mierou zamestnanosti rodičov, sociálnou štruktúrou a národnostným zložením. Z celkového počtu kontrolovaných škôl (246) evidovalo žiakov zo SZP 139 škôl. Najviac žiakov zo SZP navštevovalo školy Prešovského kraja – približne 17 % z celkového počtu žiakov, Nitrianskeho kraja – 8,8 % a Banskobystrického kraja – 6,2 %. Pomerne malé percento (približne 1,3 %) tvorili v školách Trenčianskeho a Bratislavského kraja.

Vo väčšine kontrolovaných škôl vytvárali pedagogickí zamestnanci priestor a podmienky na individuálny rozvoj osobnosti žiakov, na upevňovanie vzájomnej spolupatričnosti a sociálneho cítenia. Primeranú pozornosť venovali v školách sledovaniu pravidelnej dochádzky a výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov zo SZP. Učitelia vo výchovno-vzdelávacom procese využívali individuálne a skupinové formy práce, uplatňovali špecifické metódy, individuálny prístup, zážitkové učenie, hrové, zábavné formy práce a umožňovali žiakom realizovať sa v rôznych aktivitách. U starších žiakov orientovali výchovno-vzdelávacie aktivity cielene na rozvíjanie ich sociálnych a vzdelávacích zručností a schopností, venovali viac pozornosti ich zapájaniu sa do mimoškolskej činnosti, aby čo najviac voľného času trávil v prostredí, ktoré pozitívne ovplyvňovalo formovanie ich osobnosti. Pri výraznejších výchovno-vzdelávacích problémoch poskytovali žiakom doučovanie, individuálnu starostlivosť školského špeciálneho pedagóga či školského psychológa. Aktívne spolupracovali s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a s centrami špeciálno-pedagogického poradenstva. Výchovní poradcovia riešili výchovno-vzdelávacie problémy žiakov v spolupráci so sociálno-právnym oddelením a sociálnou kuratelou úradu práce, sociálnych vecí a rodiny a často aj s políciou.

Údaje získané z dotazníkov pre riaditeľov škôl týkajúce sa starostlivosti o žiakov zo SZP sa podstatne nelíšili od zistení z predchádzajúcich školských rokov. Riaditelia škôl prijímali účinné i menej účinné opatrenia v snahe eliminovať záškoláctvo a zlepšovať výchovno-vzdelávacie výsledky žiakov. Pri posudzovaní a následne vykazovaní žiakov zo SZP neboli opätovne dostatočne zorientovaní v platných právnych predpisoch. Oblasť spolupráce so zákonnými zástupcami žiakov sa výrazne nezlepšila a naďalej si vyžaduje zvýšenú pozornosť všetkých pedagogických zamestnancov škôl.

Podnety a odporúčania riaditeľom škôl

- uplatňovať v praxi všeobecne záväzné právne a rezortné predpisy týkajúce sa zaradovania, výchovy a vzdelávania žiakov zo SZP, vrátane zaradovania do nultého ročníka
- umožňovať väčšiemu počtu žiakov zo SZP navštevovať školský klub detí v záujme ich vedenia k systematickej príprave na vyučovanie
- zintenzívniť spoluprácu so zákonnými zástupcami žiakov zo SZP